

Samfundsvidenskaberne

AF NIELS KÆRGÅRD¹

Indledning

¹ Kapitlet har været drøftet med Ellen Andersen, Carl Henrik Koch og Ditlev Tamm, som alle takkes for nyttige bemærkninger.

Der er sket meget med videnskaben siden 1742. Trenden har, i hvert fald for samfundsvidenskaberne, men vel også for de fleste andre videnskaber, været specialisering, professionalisering foruden metodemæssig præcisering og formalisering. I 1742 var der knap nok noget, der kunne kaldes samfundsvidenskab, men naturligtvis har der altid været tænksomme mænd, der har skrevet om, hvordan samfundet fungerer, og hvordan det ideelt set kan styres.

Der har altid været lovkyndige af forskellige slags, og i 1770'erne fik vi i Danmark de første professorater, hvor økonomi var nævnt i fagbeskrivelsen. Men det var økonomi i en meget bred betydning, tæt ved den oprindelige betydning »husholdningslære« (af *oikos* 'hus' og *nomos* 'lov, regel'). I 1769 dannes fx *Det Kongelige Danske Landhusholdningsselskab*, der siden 1814 har udgivet *Tidsskrift for Landøkonomi*. Her diskuteredes statshusholdningen bredt, dvs. inklusiv nyttige planter og den dertil hørende naturlære. Der var ingen sondring mellem økonomi, økologi og økonoma (bortset fra, at det sidste er en hunkønsform).

Undervisning i jura går tilbage til universitetets start, og i 1849 fik man Det Statsvidenskabelige Studium ved Københavns Universitet, hvor økonomi var hovedfaget. Det var ikke de første mange år noget særligt højt estimeret studium. Det var universitetets korteste og blev regnet for et godsejerstudium, fordi det blev søgt af godsejersønner, der skulle have den lettest mulige akademiske uddannelse, inden de skulle hjem og overtage godset. Studiet indeholdt betydelige elementer af alle samfundsvidenskaberne, herunder indtil 1970 også betydelige elementer af obligatorisk jura.

I sidste halvdel af 1800-tallet skete der væsentlige skridt i retning af specialisering og professionalisering. Der kom et egentligt fagmiljø i økonomi. *Nationaløkonomisk Forening* blev dannet i 1872, og fagtidsskriftet *Nationaløkonomisk Tidsskrift* kom første gang i 1873. Nu var også økonomi blevet et etableret selvstændigt fag.

Denne historie om professionalisering og specialisering afspejler sig i Videnskabernes Selskabs udvikling. I 1795 inddeltes Selskabets medlemmer i fire klasser, en for historie, en for matematik, en for fysik og en for den spekulative filosofi. Det gav i det følgende halvandet århundrede anledning til diskussion af,

hvilke videnskaber der med rimelighed kunne repræsenteres i Selskabet. I 1876 drøftedes i forbindelse med indvalg, om denne inddeling skulle tolkes snævert, »saaledes, at en Jurist, en Theolog, en Linguist, en Statsmand ikke skal kunne proponeres, med mindre han maskeres som Historiker, Philosoph, Matematiker eller Physiker«; det ville være »ensbetydende med en Reaktion der greb tilbage over de liberale vedtægter af 1869 og 1839 for at gjenoprette Skrankerne fra 1796«.

I 1901 diskuteres statistikkens »Berettigelse til at regnes for et under Selskabet hørende Fag«, og i 1902 vedtages en udtalelse i forbindelse med et forslag om indvalg af Marcus Rubin:

Da der har været Tvivl, om Statsøkonomien kom ind under de Fag, som repræsenteres i Videnskabernes Selskab, foreslaar den filosofisk-historiske Klasse Selskabet at vedtage, at Stats-økonomer som sådanne kunne optages som Medlemmer i Selskabet.

Hvis man ser på de samfundsvidenskabelige forskere, der er blevet indvalgt i Selskabet, synes der at tegne sig et billede af mange indvalg i det første århundrede – en periode, hvor begrebet *videnskab* blev tolket ret liberalt. Men professionaliseringen og specialiseringen bevirkede en snævrere og snævrere tolkning af, hvad der er rigtig videnskab, og det gik ud over samfundsvidenskaberne. De blev rimeligvis anset for at være for praktiske og politiske til at være rigtig videnskab. Det var nok også med en vis ret, at denne periodes samfundsfag ikke blev betragtet som tung videnskab. Fra 1830'erne til 1970'erne blev der stort set ikke indvalgt samfundsforskere. Fra 1970'erne har den samfundsvidenskabelige gruppe til gengæld været i stærk vækst med økonomer og jurister som de store grupper. De nye videnskaber politologi, sociologi og handelshøjskolefagene er så småt ved at vise sig i medlemskredse.

Juristernes antal har været vigende i de allersidste årtier. Det har måske noget at gøre med specialiseringen og internationaliseringen af videnskaberne. Specialiseringen har inden for juraen formentlig bevirket, at

færre og færre beskæftiger sig med fagets grundlæggende metode. Mange vil i dag også være tilbøjelige til at mene, at rigtig videnskab skal skrives på engelsk og publiceres i internationale tidsskrifter, og så ligner det meste af dansk jura ikke rigtig videnskab; juraen er stadig i høj grad tolkning af dansk ret skrevet på dansk.

Samfundsfagene i Selskabet før 1940

Det første hundrede år af Selskabets historie var medlemskredsen bredt defineret og præsidenterne fremtrædende politikere tæt på kongen. Mange af dem er kendte som politikere, men ikke som videnskabsmænd. Nævnes kan A. P. Bernstorff, der var præsident i Selskabet 1788-97, Ernst M. Schimmelmann, præsident 1797-1831, og Prins Christian Frederik, senere Christian VIII, der var præsident i 1838-48. Anders Sandøe Ørsted, der var præsident 1848-1860, kan siges at være brobygger til den nye periode; han var på en gang fremtrædende statsmand, bl.a. premierminister, og en af landets kendteste jurister. Alle senere præsidenter har været fremtrædende videnskabsfolk.

Det kan derfor være vanskeligt at klassificere en række af disse medlemmer, der først og fremmest var prominente samfundsborgere, i relation til moderne fagdiscipliner. Hvis de skal kaldes videnskabsfolk, må de snarest regnes som samfundsvidenskabsmænd. Her skal imidlertid kun ses på medlemmer, der kan siges at være blandt fædrene til de moderne fagdiscipliner.

Retsvidenskab

Faget jura stod stærkt fra Selskabets start (se også s. 95f). En egentlig juridisk embedseksamen var blevet indført ved Københavns Universitet i 1736, og fagets professorer var blandt de første medlemmer af Selskabet. Blandt de 20 første medlemmer var der således tre jurister. Christian Ludwig Scheidt blev i 1739 kaldet fra et juridisk professorat i Göttingen for at overtage et ordinært professorat i borgerlig og dansk-norsk ret og samtidig være lærer for Kronprins Frederik (V). Henrik Stampe, der var bredt orienteret i naturret og Montesquieus arbejde, startede som professor i filosofi i 1741, blev professor i jura i 1753 og formulerede som generalprokurør (statens juridiske konsulent) ca. 1000 erklæringer, der blev udgivet efter hans død og betragtes som et af dansk juridisk litteraturs hovedværker; i 1780'erne overkom han også embedet som statsminister. Peder Kofod Ancher blev juridisk professor

FIGUR 1. Anders Sandøe Ørsted var præsident 1848-1860. Han var Danmarks måske mest kendte jurist nogensinde, en fremtrædende statsmand (bl.a. konseilpræsident 1853-54) og i det hele en af den danske guldalders mest fremtrædende personer. Maleri af Christoffer Wilhelm Eckersberg, 1821. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot. Foto: Kit Weiss

ved Københavns Universitet i 1741, i 1748 var han dekan for det juridiske fakultet, og han var i flere omgange rektor for Københavns Universitet; han skrev i 1769-1776 *En dansk Lov-Historie* i to bind, 1700-tallets betydeligste danske juridiske værk. Andre af de første medlemmer arbejdede også intenst med jura, selv om de vel ikke kan kaldes jurister i moderne forstand, fx Henrik Hielmstjerne, der var justitiarius i Højesteret.

I 1810 indvalgte Anders Sandøe Ørsted, der betragtes som en af den danske guldalders hovedpersoner og det 19. århundredes førende jurist. Han var leder af den danske regering 1853-1854 og desuden en af sin tids førende moralfilosoffer.

I den første snes år efter 1810 indvalgte regelmæssigt jurister både fra Københavns og Kiels Universiteter, men derefter blev det sjældnere. Kun én blev indvalgt mellem 1829 og 1882. I de følgende to år valgtes tre, Carl Goos, Johannes Nellesmann og Vilhjálmur Finsen og for de to sidste understregedes det, at de var retshistorikere. Men efter disse tre indvalg blev der først igen indvalgt en jurist i 1940.

Af 1880'ernes nyindvalgte var Carl Goos måske den betydeligste. Han var blevet professor i retsvidenskab og strafferet ved Københavns Universitet i 1862, og det var strafferetten, der var hans særlige område. Sideløbende var han medlem af Folketinget for Højre 1880-1884 og fra 1885 til sin død kongevalgt medlem af Landstinget. Han var kultusminister 1891-1894 og

justitsminister i den sidste højreregering inden systemskiftet 1900-1901. Johannes Nellesmann var i 1859-1875 professor i retsvidenskab ved Københavns Universitet og arbejdede foruden retsplejen med retshistorie. I 1875-1896 var han Estrups justitsminister og stod som sådan for de provisoriske finanslove. Efter sin afsked som minister blev han nationalbankdirektør og ridder af Elefantordenen. Årtiets sidst indvalgte jurist var retshistorikeren Vilhjálmur Finsen. Efter ham blev der så ikke indvalgt jurister før 1940.

Det tydelige billede er, at den juridiske faggruppe stod stærkt fra Selskabets start til ind i sidste tredjedel af 1800-tallet, men at den derefter faldt ud til efter 2. verdenskrig.

De økonomiske fag

Hvor retsvidenskab havde en etableret plads i Selskabets første århundrede, kan det samme ikke siges om de økonomiske fag, her inkluderet de økonomiske fag, som vi i vore dage ville kalde sociologi og politologi. Frem til i hvert fald 1870'erne dækkede området »økonomi« samfundsvidenskaberne bredt. Det er ikke tilfældigt, at da man oprettede det nuværende økonomistudium ved Københavns Universitet i 1849, fik det navnet »Statsvidenskab«, og økonomer fra Københavns Universitet hedder som bekendt stadig cand.polit.'er.

Når disse fag ikke var så stærkt repræsenteret, kan det imidlertid ikke – i hvert fald ikke før 1870'erne – siges at være Selskabets skyld. De samfundsvidenskabelige fag var ikke som juraen solidt etableret videnskab. Og de pionerer, der med rimelighed kan nævnes, blev faktisk optaget i Selskabet.

Erik Pontoppidan, hofpræst, biskop i Bergen og prokansler for Københavns Universitet, var blandt Selskabets stiftere og første medlemmer. Ud over at være en kendt pietistisk teolog og kulturpersonlighed var han også redaktør af *Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin*, der udkom i årene 1757-1764. Her søgte man midt under enevælden at fremme en seriøs samfundsdebat. Ved en forordning af 1755 opfordrede landets faktiske politiske leder, grev Adam Gottlob Moltke, alle uanset stand til at indsende økonomiske afhandlinger, hvorefter de ville blive publiceret uden omkostninger for indsenderen. Alle synspunkter var velkomne, blot de sigtede mod det almene vel. Som redaktør af det imponerende tidsskrift prægede Pontoppidan indholdet bl.a. ved at efterlyse indlæg om konkrete problemstillinger med præmier til de bedste besvarelser. Ud over det økonomiske magasin publi-

FIGUR 2. To af landets fremtrædende jurister, Carl Goos og Johannes Nellesmann portrætteret på P. S. Krøyers store maleri »Et Møde i Videnskabernes Selskab« 1897 (udsnit af maleri i Videnskabernes Selskab). Det er juristerne midt i billedet.

cerede Pontoppidan en bred vifte af teologiske, historiske og samfundsvidenskabelige værker, bl.a. de første bind af *Den Danske Atlas*, 1763-1764.

De første professorater i økonomi blev oprettet omkring 1750, og det var i de nordiske lande i høj grad professorater, der kombinerede økonomi og botanik. Landbruget var hovederhvervet, og Carl von Linné var Nordeuropas førende videnskabsmand. Samtidig var botanikken og zoologien inde i en »økonomisk« periode, forstået på den måde, at al videnskab fandt sin eksistensberettigelse i dens økonomiske nytte – man kunne næsten tale om en tankegang fra ide til faktura. I Ragnar Spärcks oversigt over zoologiens historie i Danmark hedder kapitlet om 1700-tallet simpelthen »Den økonomiske periode«. Linnés tiltrædelsesforelæsning i 1741 i Uppsala handlede om nytten af naturvidenskabelige rejser i fædrelandet, om hvorledes man kan finde lægeurter, industrielt anvendelige planter, nyttige mineraler osv. Spärck taler direkte om, at »naturvidenskabens, ikke mindst naturhistoriens, nationaløkonomiske betydning falder godt i tråd med den herskende merkantilisme, som på alle punkter søgte at udbygge landets naturlige hjælpemidler og erhverv«. Man talte ofte om disse nyttige videnskaber som de »økonomiske« videnskaber.

Men det var ikke en retning, der uden videre faldt i de traditionelle professorers smag. Da Københavns Universitet i 1752-1753 søgte at få den kendte tyske botaniker Georg Christian Oeder kaldet til et professorat i botanik og økonomi, gik det helt galt. Universitetets professorer lagde mere vægt på den latinske disputekunst end på faglig viden og dygtighed, og af den grund blev Oeder ganske nedsablet ved sin disputats. Hans force var mere medicinen end latinen, og han fandt selv, at den slags opposition tilhørte et tidligere århundrede. Universitetets rektor, der netop var professor i latinsk veltalenhed, fandt, at barbariske fejl i latinsk syntaks og grammatik langt fra var uvæsentlige, hvorfor han fandt Oeder ganske uskikket som teoretisk lærer. Oeder blev derfor hverken professor ved Københavns Universitet eller medlem af Selskabet, selv om han blev en af periodens mest betydelige mænd på det botanisk-økonomiske område. På kongens foranledning blev han udnævnt til professor ved den kongelige botaniske have ved Amalienborg, og han stod bl.a. for udgivelsen af *Flora Danica*. I Struensees regeringstid var han en af dennes nærmeste medarbejdere, ledede folketællingen i 1769 og spillede en af hovedrollerne ved oprettelsen af Veterinærskolen.

Det betød imidlertid ikke, at Selskabet holdt sig på afstand af den »økonomiske« retning inden for natur-

FIGUR 3. *Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin*, titelside i bind 2. Magasinet, der udkom 1757-1764, blev redigeret af Erik Pontoppidan. Det var et tidsskrift af en for perioden helt usædvanlig høj kvalitet.

videnskaberne. Da zoologen og mineralogen Morten Thrane Brünnich i 1765 blev lektor ved Universitetet i naturhistorie og økonomi, blev han få år efter medlem af Selskabet – inden han blev professor i 1770. Han var en god underviser, men hans virke ved Universitetet kom ikke til at svare til forventningerne, fordi hans arbejde hele tiden blev afbrudt af andre offentlige hverv.

Også retningens andet prominente navn, Johan Christian Fabricius, blev medlem af Selskabet. Han blev professor ved Den Kongelige Danske Charlottenborgske Natural-Husholdnings-Samling i 1768 og få år efter medlem af Selskabet. Han var en af Linnés fremtrædende elever, og hans analyser af led dyr nævnes som epokeafgørende. Han søgte med Linnés botanik som forbillede at opbygge en klassifikation af led dyr på grundlag af deres munddele. Han nævnes flere

FIGUR 4. Oluf Christian Olufsen (1763-1827) var professor i statsøkonomi ved Københavns Universitet 1815-27, men blev medlem af Selskabet allerede i 1814. I dag er han måske mest kendt for komedien *Gulddåsen*, der havde premiere på Det Kongelige Teater i 1793 og stadig opføres. Her Claus Seidels tegning i BT af Odense Teaters opførsel i 1996.

steder som »insektforskningens Linné«. På det økonomiske område var han nok mindre betydningsfuld, men dog en vigtig lærebogsforfatter. Han udgav også en række mindre skrifter, bl.a. argumenterede han for bøndernes frihed og ejendomsret. Den Charlottenborgske Samling blev i 1770 lagt sammen med Universitetet, men universitetsprofessorerne var stadig ikke begejstrede for de nye realvidenskaber, og Fabricius klagede over de økonomiske forhold. I 1776 flyttede han til Kiels Universitet, men heller ikke her fik han gode vilkår.

Kombinationen af økonomi og naturhistorie holdt sig i de nordiske lande indtil et stykke ind i 1800-tallet. Da Norge i 1812 fik sit Kongelige Frederiks Universitet i Christiania, var der et professorat i »Botanik og Statsøkonomiske Videnskaber«, men den udvalgte døde under en ekspedition på Congo-floden i 1816, inden han nåede at tiltræde. Det sidste store nordiske navn, som måske også var retningens mest kendte, var svenskeren Carl Adolph Agardh. Han var professor i økonomi og botanik i Lund 1812-1836, hvorefter han blev biskop i Karlstad. Endelig var han aktiv politiker. Han har derfor fascineret mange, men da han blev professor var disse kombinationsprofessorater allerede gået af mode.

Med indvalget af Brünnich og Fabricius synes Sel-

selskabet at have markeret en tidligere og betydelig større velvilje over for de nye videnskaber end Københavns Universitet og de gamle professorer.

Den følgende periodes professorater på området sigtede mere eksplicit på landbruget, og feltet blev ofte betegnet »Landøkonomi«. Den betydeligste af de to professorer i dette fag var Oluf Christian Olufsen, der var ordinær professor i statsøkonomi ved Københavns Universitet 1815-1827. Han tog juridisk embedseksamen i 1783 og landmålereksamen i 1784. Derefter skrev han skønlitterære værker. Det kendteste er komedien *Gulddåsen*, der havde premiere på Det Kongelige Teater i 1793 og stadig opføres (senest på Odense Teater i 1996). Efter en længere udlandsrejse kom han i 1796 hjem som »fuldkommen økonom« og begyndte at undervise på Næsgård (Det Classenske Fideicommiss' Agerdyrkningsinstitut) for så at blive professor ved Københavns Universitet i 1815. Allerede året før var han blevet medlem af Selskabet. Blandt hans økonomiske publikationer er den mest kendte hans *Oekonomiske Annaler*, som han udgav 1797-1810, og *Nye Oekonomiske Annaler*, der kom 1812-1820. Også på dette område synes Selskabet altså at have accepteret det nye fag særdeles tidligt.

I perioden fra 1814 til 1941 blev der kun optaget to økonomiske medlemmer, Christian Georg Nathan David og Marcus Rubin. Det kan Selskabet næppe bebrejdes, hvad angår perioden frem til 1870'erne.

C. N. David var det betydeligste navn inden for økonomi i de første to tredjedele af det 19. århundrede. En ansøgning om at blive professor i statsøkonomi ved Københavns Universitet i 1826 blev afvist, fordi han

FIGUR 5. Slagslunde kirke. C. N. David stræbte efter at blive professor i økonomi efter Oluf Chr. Olufsens død i 1827, men det gav anledning til modstand at udnævne en jøde til professor, så efter faderen døde drog David Nathan David den 1. september 1830 til Slagslunde kirke og lod sig døbe Christian Georg Nathan David og blev allerede samme år professor ved Københavns Universitet og så medlem af Selskabet i 1833. Foto: Kirkefotos.dk.

var jøde, men i 1830 lod han sig døbe og blev samme år ansat som professor. Han forfægtede liberalistiske ideer og deltog også i de litterære debatter, bl.a. som kyndig teaterkritiker. Han deltog energisk i debatterne om valg og stænderforsamlinger og startede i 1834 ugebladet *Fædrelandet*. Det var for meget for Frederik VI, og selv om David ved Højesteret frikendtes for overtrædelse af trykkefrihedsforordningen, blev han suspenderet fra professoratet i 1834 og afskediget i 1836, dog med fuld pension. Fra 1839 blev ugebladet *Fædrelandet* til det prominente dagblad af samme navn. Resten af sit liv var David administrator og politiker; han reformerede det danske fængselsvæsen, var chef for Det statistiske Bureau (senere Danmarks Statistik) 1854-1873 og 1859-1874 medlem af Nationalbankens direktion. I 1849 valgtes han i København til Folketinget, og frem til 1870 sad han i perioder skiftevis i Folketinget og Landstinget. Politisk kæmpede han for helstaten. Efter nederlaget i 1864 blev han i en periode finansminister. Han blev indvalgt i Selskabet allerede i 1833, altså i hans mere oprørske ungdom som næsten nyudnævnt, ung professor. Også her var Selskabet altså tidligt ude.

Det blev imidlertid også sidste gang i næsten halvandet hundrede år, at Selskabet støttede nybrud i samfundsvidenskaberne. I tiden mellem 1833 og 1941 blev der kun indvalgt én repræsentant for samfundsvidenskaberne: Marcus Rubin i 1902. Set fra et økonomividskabeligt synspunkt var der fra 1870'erne mange mere oplagte navne: professorerne William Scharling (professor 1869-1911), Vigand Falbe-Hansen (professor 1877-1902), Harald Westergaard (professor 1886-1924) og Lauritz V. Birck (professor 1911-1933, rektor for Københavns Universitet 1930-1931). Alle var højt estimerede fagøkonomer. Ville man have åbnet for sociologiens fremkomst, kunne også Claudius Wilkens (professor i filosofi 1897-1918) være kommet på tale.

Personligt var Marcus Rubin utvivlsomt af et format og en betydning som de netop nævnte, men hans virke var ikke helliget videnskaben, selv om han navnlig i sin ungdom udgav en række videnskabelige arbejder. I 1883 blev han som 29-årig leder af Staden Københavns Statiske Kontor, og i den egenskab udgav han bl.a. *Tabellarisk Fremstilling af Kjøbenhavns Fattigvæsens Historie i Tidsrummet 1816-1878 samt Oversigt over Fattigvæsenets tidligere Historie* (1879). Han lavede en række socialstatistiske undersøgelser sammen med Harald Westergaard, der var en international kendt kapacitet på området; disse værker »kombinerede« Westergaards matematisk-statistiske talent med Rubins praktiske håndlag. Desuden udgav Rubin en række historiske afhandlinger bl.a. i *Historisk Tidsskrift*. I 1896 blev han »Rigsstatistiker«, trods visse betænkeligheder ved at udnævne »en ikke-konverteret jøde«, der fra foredrag og artikler, især i Politiken, var kendt for sine »radikale anskuelser«. Disse desværre tidstypiske fordomme hindrede dog ikke, at han i 1902 blev chef for Skatte departementet og Generaltolddirektør, fra 1905 med titel af Generaldirektør for skattevæsenet. I 1913 skiftede han til direktør i Nationalbanken. Alle steder gennemførte han administrative reformer og forbedringer af blivende værdi. Han var formand for Nationaløkonomisk Forening 1900-1916. Han var utvivlsomt et af periodens helt store navne, men det forekommer tvivlsomt at foretrække ham som videnskabsmand frem for periodens økonomiske professorer. Baggrunden anes i Kr. Erslevs mindeord over Rubin i Selskabet:

FIGUR 6. C.N. David blev professor i 1830, men allerede i 1834 suspenderet for liberale politiske udtalelser. Senere blev han dog en af samfundets absolutte støtter - både chef for Danmarks Statistik, Nationalbankdirektør og finansminister. Udateret fotografi af Mayer & Pierson. Det Kongelige Bibliotek.

I Medlemsfortegnelsen nævnes ikke blot hans Embedsstilling, men der tilføjes: Historiker. Man har derved villet tydeliggøre, at det er som Historiker, han har fået Sæde i dette Selskab, der ikke omfatter de Videnskaber, som var hans Hovedfag, Nationaløkonomi og Statistik, og det er også som Historiker, jeg her vil søge at karakterisere ham.

Hvis man ser på de retsvidenskabelige og de økonomiske fag under ét, synes Selskabet at have vist en imponerende åbenhed overfor nye strømninger og fag i de første 100 år af sin historie. Denne åbenhed sluttede i 1830'erne; tre af de kun fire jurister og økonomer, der blev indvalgt mellem 1833 og 1940, er karakteriseret som historikere: to retshistorikere (Nellemann og Finsen) og en økonomisk historiker (Rubin); kun Goos' indvalg i 1882 kan siges at udgøre en undtagelse.

Samfundsvidenskaberne efter 1940

I 1940-1941 blev der igen indvalgt jurister og økonomer. Men det var ikke tegn på nogen fornyelse. I 1940 indvalgtes professor i retsvidenskab Poul Johannes Jørgensen; han var på det tidspunkt en 66-årig retshistoriker, der havde været professor siden 1907. I 1941 blev økonomen Axel Nielsen, dr.polit. og professor i statsvidenskab, indvalgt. Også han var absolut fortidens mand. Det er sigende, at mindeordene over begge blev holdt af historieprofessorerne: Erik Arup over Poul Johannes Jørgensen, og Knud Fabricius over Axel Nielsen.

At vælge Axel Nielsen i 1941 var en åbenbar fejl. Han var blevet professor i 1911 som ung økonomisk historiker i konkurrence med en række stærke navne, der stadig har en plads i videnskabshistorien: Jens Warming (naivt religiøs, men med banebrydende indsatser bl.a. vedrørende makroøkonomi og ressourceøkonomi), Edvard Philip Mackeprang (international pioner i økonometri) og Knud Asbjørn Wielth-Knudsen (senere kontroversiel professor i Trondheim og anerkendt komponist). Bedømmelsesudvalget i 1911 kunne imidlertid ikke enes om en af de markante kandidater og valgte som kompromis den unge, mindre kontroversielle økonomiske historiker Axel Nielsen, der sad i professoratet fra 1911 til 1951 og underviste i økonomisk historie, bankpolitik og sociologi uden at have sat markante aftryk nogen af stederne. Som professor i økonomi sad han i adskillige udvalg, men da han blev indvalgt i Selskabet i 1941, var hans holdning til økonomi

blevet klart forældet. Med John Maynard Keynes' *General Theory of Money, Interest and Employment* fra 1936 var der sket et paradigmeskift i makroøkonomien, og det prægede de yngre nationaløkonomer, specielt på det nyoprettede Aarhus Universitet, men det forstod Axel Nielsen aldrig. Da en af den yngre generations ledende skikkelser, Kjeld Philip, i 1943 fortalte Axel Nielsen, at han var blevet professor i Aarhus, skal han have bemærket: »Jeg synes, det er synd, De forlader videnskaben; jeg fandt, De havde talent«.

Det ledende navn i Aarhus var Jørgen Pedersen, og han udgav det keynesiansk prægede pionerværk *Penge-teori og Pengepolitik* i 1944, som blev anmeldt af Axel Nielsen med bemærkninger som:

I Forordet bemærker Forf., at det er med nogen Betænkelighed, han sender sin Bog ud, idet han ikke er færdig med Emnet og mulig senere paa vigtige Punkter ændrer sin Opfattelse. Naar man har læst Bogen, forstaar man meget vel Forfatterens Betænkelighed.

Den deraf følgende debat mellem Axel Nielsen og Jørgen Pedersen viser tydeligt, at Axel Nielsen er fortidens mand.

Det var altså ikke den nye tids mænd, der kom i Selskabet. Og det blev der først rådet bod på i midten af 1970'erne. Den eneste, der blev indvalgt fra samfundsvidenskaberne mellem 1941 og 1974, var retshistorikeren Stig Iuul i 1954. Der er ingen grund til at kritisere valget af Stig Iuul; han var utvivlsomt en betydelig retshistoriker og gjorde en stor indsats for Selskabet, bl.a. som medlem af Carlsbergfondets direktion 1955-1967 og fra 1963 som direktionens formand. Men han betegnede ikke noget brud med den mere end hundredårige tradition for, at jurister og økonomer kun kunne komme ind, hvis de arbejdede med fagets historie.

Dette forsøgte man på markant vis at råde bod på i 1974, hvor man på indvalgsmødet 5/4 indvalgte juristen Alf Ross, økonomen Poul Nørregaard Rasmussen og politologen Erling Bjøl. Det tredobbelte valg er tydeligvis en ændret politik fra Selskabets side. Ændringen kan være begrundet i opbygningen af det statslige forskningsrådgivende system og forskningsrådene (der blev startet i 1968); Nørregaard Rasmussen var formand for Forskningens Fællesudvalg 1965-1972, og det må have givet en betydelig prestige i videnskabelige kredse. Det ville imidlertid ud fra faglige synspunkter have været væsentlig mere naturligt at indvælge både Alf Ross og Nørregaard Rasmussen adskillige år tidligere.

Kursskiftet i 1974 indebar, at fra da af blev jurister og økonomer indvalgt i kraft af deres indsats inden for deres eget fag. I årtierne derefter blev retsvidenskab og økonomi etableret som større grupper i Selskabet, jf. tabel 1. Det er ikke tilfældigt, at begge faggrupper voksede støt. Det store flertal af de indvalgte i 1970'erne og 1980'ernes begyndelse kom fra Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet, og ved dette fakultet mødtes professorerne regel mæssigt.

TABEL 1. Samfundsvidenskabelige medlemmer af Videnskabernes Selskab fordelt efter fag

År	Fag				
	Retsvidenskab	Nationaløkonomi ¹	Sociologi ²	Politologi	Handelshøjskolefag
1954-55	1	0	0	0	0
1964-65	1	0	0	0	0
1974-75	1	2	0	1	0
1984-85	3	8	0	0	0
1994-95	8	9	0	0	0
2004-05	6	9	0	0	0
2014-15	4	10	0	2	2

Note 1: Nationaløkonomi inkluderer økonomer, der har specialiseret sig i økonomisk historie og demografi.

Note 2: I sociologi er ikke medregnet kultur- og religionssociologi, der er behandlet under de humanistiske videnskaber.

Poul Nørregaard Rasmussen var bl.a. dekan for Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet i 1963-1965, og det er hans hånd, man aner bag starten af denne udbygning. Af de to øvrige samtidigt indvalgte rejste Erling Bjøl efter en kortere årrække til udlandet og blev fra 1984 udenlandsk medlem. Historien om Alf Ross er sjælden i Selskabets historie. Han afslog direkte at blive medlem. Afslaget kom i et brev til Selskabets sekretær, der slutter: »Var henvendelsen kommet til mig som filosof for godt et kvart århundrede siden, ville jeg muligvis have reageret anderledes.« Denne reaktion forekommer ikke urimelig. Ross var ved indvalgt 74 år og havde været pensioneret siden 1969. Han var dr.phil. fra Uppsala i 1929 og dr.jur. fra Københavns Universitet i 1933. Hans hovedværk *Om ret og retfærdighed* kom i 1953.

Retsvidenskab

Med indvalgene i sidste halvdel af 1970'erne blev der endelig brudt med princippet om, at jurister kun kun-

FIGUR 7. Alf Ross, der blev indvalgt i selskabet i 1974 sammen med Erling Bjøl og Poul Nørregaard Rasmussen, var på daværende tidspunkt 74 og havde været pensioneret siden 1969, så han afslog tilbuddet. Billedet er taget omkring indvalgstidspunktet. Det Kongelige Bibliotek.

ne komme med i Selskabet, hvis de var retshistorikere. Bernhard Gomard er specialist i obligationsret, selskabsret og civil proces. Knud Waaben var et af århundredets største navne inden for strafferet. Thøger Nielsen var skatteretsspecialist og gjorde en banebrydende indsats for at gøre skatteretten til en videnskabelig disciplin, men havde dog arbejdet med retshistorie. Endelig var Bent Christensen specialist i forvaltningsret. Der var dog stadig plads til retshistorien. Ole Fenger fra Aarhus Universitet var specialist i middelalderret og tæt på at være egentlig historiker, og Ditlev Tamm fra Københavns Universitet har skrevet disputats om både Anders Sandøe Ørsted og om retsopgøret i 1945.

Der kom også yngre talenter til. Henrik Zahle var bredt orienteret i retslære og juridisk metode, og Ellen Margrethe Basse beskæftiger sig med det relativt nye område miljøret. I perioden 1995-2017 er den eneste

nyindvalgte jurist Mikael Rask Madsen. Som det fremgår af tabel 1, toppede retsvidenskabens antal medlemmer midt i 1990'erne.

Der kan være grund til at overveje, hvorfor det er gået sådan. Og flere forklaringer trænger sig på: Dels har dansk retsvidenskab tradition for at være praktisk orienteret og at skrive på dansk, dels har udviklingen af det videnskabelige miljø på de retsvidenskabelige institutter været præget af politiske og personlige modsætninger.

Dansk og international videnskab er i de senere årtier i stigende grad blevet international, og det, der tæller, er i højere og højere grad blevet artikler i internationale tidsskrifter. Der er i mange fag blevet stadigt større afstand mellem universiteternes teoretiske forskning og det omgivende samfunds praktiske problemstillinger. Dansk retsvidenskab er kommet sent med i denne udvikling. Tidsskrifterne *Juristen* og *Ugeskrift for retsvæsen* er stadig, sammen med dansksprogede monografier, de foretrukne publiceringskanaler for danske jurister. Derfor kommer en hel del jura til at se så ateoretisk og lokal ud, at det dårligt kan begrunde optagelse i et selskab, der har til formål at fremme grundvidenskabelig forskning og tværvideenskabelig forståelse.

Samtidig har i hvert fald det retsvidenskabelige miljø i København efter 1968 været præget af konflikter, der tydeligt fremgår af de forskellige mindeord, fx i Henrik Zahles nekrolog over Bent Christensen:

Konflikter i forvaltningsret og statsret satte ondt sind mellem kolleger, der ellers skulle kunne lide hinanden eller i hvert fald samarbejde. Det lykkedes ingen af parterne at gøre striden til en konstruktiv meningsudveksling.

Og til sidst:

Det lykkedes Bent Christensen at frigøre sig fra de universitære stridigheder og genoptage det videnskabelige arbejde. Og resultatet er – og jeg taler jo fortsat kun om det akademiske resultat – at han blev sin tids mest ansete ekspert i forvaltningsret ... Dette er ikke en position, der opnåedes med lethed. Jeg tror processen bedst kan beskrives med det tidligere anvendte ord, som jeg så ofte har hørt ham bruge i anden forbindelse: Det er »besværligt« – men det lykkedes.

Tilsvarende skriver Ditlev Tamm i mindeordene om Henrik Zahle:

Det vil føre for vidt her, hvor fristende det end er,

at komme nærmere ind på de ideologiske og mere personligt prægede brydninger blandt jurister, som gjorde Københavns Universitets juridiske fakultet til en endda usædvanlig ubehagelig og uinspirerende arbejdsplads i de år, hvor Henrik Zahle og jeg selv skulle forsøge at uddanne os til juridiske forskere. Så godt som alle, der har oplevet det, har lidt under det. Enkelte gik til grunde, andre forlod stedet, atter andre stod det igennem og tog mere eller mindre skade på deres sjæl.

Måske er krisen dog nu overstået. Mikael Rask Madsen har opholdt sig på adskillige udenlandske universiteter og arbejder med retssociologiske problemstillinger i relation til globalisering og europæiseringen. I 2016 gik Carlsbergfondets Forskningspris, »Jacobson-prisen«, til den unge jurist Morten Broberg, der arbejder med international udviklingsret og udviklingspolitik. Mikael Rask Madsen leder et grundforskningscenter, og Morten Broberg indgår i Det Samfundsvidenskabelige Fakultets interdisciplinære udviklingsforskningsgruppe. Så det ser ud, som om retsvidenskabens er på vej ud af sin problematiske periode.

Økonomi

Med Poul Nørregaard Rasmussens indvalg i 1974 optog Selskabet for første gang siden 1833 en økonom, der ikke var indvalgt som historiker. Meget var sket i de 141 mellemliggende år. Fra at være snakkende, verbale fremstillinger af samfundets problemer var økonomien blevet til en specialiseret videnskab, der anvendte matematiske og statistiske metoder. De præcise metoder var blevet udviklet gradvist siden 1870'erne, men kun langsomt accepteret i mainstream økonomien.

En meget tidlig debat om matematikkens brug i økonomien fandt sted i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*'s første årgang fra 1873. De unge matematikere Julius Petersen og Frederik Bing understregede økonomiens behov for matematik: »Økonomien er en Lære om Størrelser og derfor naturligt hjemfalden til Mathematikken.« De var som matematikere ganske kritiske over for den herskende økonomi. Deres udgangspunkt var

at Grunden til de ringe Fremskridt, som Økonomien har gjort, maa søges i, at man ikke følger en streng videnskabelig Methode, noget hvortil maaske det, at Økonomien i Regelen skal skrives saaledes, at den kan forstaaes af et almindeligt dannet Menneske, har bidraget meget.

FIGUR 8. Poul Nørregaard Rasmussen blev sammen med Alf Ross og Erling Bjøl indvalgt i 1974, men Ross afslog at indtræde, og Bjøl rejste få år efter til udlandet. Nørregaard Rasmussen blev derfor den centrale person ved opbygningen af en samfundsvidenskabelig afdeling af selskabet.

Synspunktet blev mødt med skarp kritik fra de etablerede økonomers side, og det er først i nyere tid, Bing & Petersen har fået positiv opmærksomhed. Julius Petersen blev i øvrigt professor i matematik ved Københavns Universitet i 1887 efter at være blevet optaget i Selskabet som matematiker nogle år før.

Også statistikken begyndte at vinde indpas inden for økonomien, og også her var der danske pionerer. Edvard Ph. Mackeprang forsvarede i 1906 disputatsen *Pristeorier*, der også internationalt var det første forsøg på at kvantificere økonomiens sammenhænge (hos Mackeprang specifikt efterspørgselsfunktionerne), ved hjælp af matematisk-statistiske metoder. Men Mackeprang fandt hverken nogen forståelse hos de etablerede økonomer eller i Selskabet. Det var først i 1930'erne og 1940'erne, at økonometrien internationalt blev en etableret del af økonomien, og i Danmark skete det først for alvor i 1960'erne.

Det er lidt bemærkelsesværdigt, at hvor Selskabets humanistiske klasse først optog jurister og økonomer

fra midten af 1970'erne, var Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultets professor i teoretisk statistik, Anders Hald, blevet optaget i den naturvidenskabelige klasse allerede i 1961. Hald startede sit fakultets første moderne videnskabelige institut, *Statistisk Institut*, i 1953; inden da var professorerne »villaforskere« uden nogen fast arbejdsplads på universitetet.

Der skete altså en fundamental ændring af faget økonomi i 1950'erne og 1960'erne. Matematiske og statistiske metoder blev en uomgængelig del af faget, og med Keynes' *General Theory* fra 1936 blev makroøkonomien med dens fokusering på den aggregerede efterspørgsel og muligheden for underefterspørgsel og arbejdsløshed fundamentet for økonomisk teori og økonomisk politik. Samtidig skiftede forskningsmiljøet fra at være baseret på villaforskende professorer til at blive institutbaseret med en kombination af professorer og yngre medarbejdere. Økonomisk Institut på Københavns Universitet blev etableret i 1958 med Nørregaard Rasmussen om initiativtager og første forstander; en post han beholdt indtil 1970.

Det er utvivlsomt fuldt berettiget, at Nørregaard Rasmussen blev det første medlem af Selskabet fra Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet. Hans videnskabelige hovedværk, disputatsen *Studies in Intersectoral Relations* fra 1956, handlede om de såkaldte input-output-modeller. Disse modeller beskriver i en lineær struktur strømmene af råvarer og halvfabrikata mellem sektorerne. De gør det således muligt at kortlægge, hvilke krav det stiller til alle sektorer i økonomien, hvis den endelige anvendelse af et slutprodukt skal øges. Hvis vi skal bygge boliger for en milliard mere, hvad kræver det så af cementindustrien, teglværkerne, transportsektoren, skovbruget osv. Disputatsen var på engelsk og spækket med matematik – det var den nye tids internationalt orienterede økonomi, der her brød igennem i Danmark.

Nørregaard Rasmussen var uddannet i Aarhus, der på det tidspunkt var et nyt universitet og langt mindre konservativt end Axel Nielsens København. PNR (som han blev kaldt) havde også været et år i Oslo, hvor Socialøkonomisk Institut med Ragnar Frisch i spidsen på det tidspunkt var verdens måske førende økonomiske institut; Frisch modtog Nobelprisen i 1969. Desuden var Nørregaard Rasmussen tre år i Geneve ved Economic Commission for Europe under ledelse af Gunnar Myrdal, der fik Nobelprisen i 1974. Herhjemme var det i høj grad Nørregaard Rasmussen, der fik de nyere teorier ind i undervisningen for de polit.-studerende. Som forstander for Økonomisk Institut indtil 1970 var det også ham, der prægede op-

bygningen af institutmiljøet og personalepolitikken.

Hvor det indlysende er fuldt berettiget, at Nørregaard Rasmussen blev medlem af Selskabet, kom medlemskabet imidlertid nok en 10-15 år for sent. Det er meget præcist, når Hector Estrup i sine mindeord skriver:

Poul Nørregaard Rasmussens videnskabelige karriere frem til omkring 1970 var funklende, både hvad angår hans placering som økonomisk teoretiker, nationalt og internationalt, og som inspirator af sine yngre kollegaer, men ikke mindst som den, der har æren for, at Københavns Universitet har fået et moderne økonomisk institut.

»Frem til omkring 1970« er dækkende; de senere år blev præget af svækkede kræfter, konens død og Nordisk Fjer-skandalen (der ramte den meget moralske Nørregaard Rasmussen hårdt). Og det var altså først i 1974, han blev medlem. Han havde dog stadig kræfter til at gøre en indsats for Selskabet. Man kan tydeligt ane hans hånd i opbygningen af den samfundsvidenskabelige gruppe.

Allerede året efter hans indvalg blev den ledende Aarhus-professor Jørgen Gelting medlem. Han havde som helt ung undervisningsassistent undervist Nørregaard Rasmussen. Foruden Gelting indvalgte snart de fremmeste af de jurister, PNR kendte fra »Kannibalen«s professorstue, Bernhard Gomard og Knud Waaben. Det samme gjaldt økonomerne: Instituttets mest filosofisk orienterede økonom, Hector Estrup, også kandidat fra Aarhus, og Sven Danø, der som den første ikke professorale forsker var blevet ansat af Nørregaard Rasmussen på hans nyskabte institut og blev professor samme sted fra 1966. Ellen Andersen, som Nørregaard Rasmussen var vejleder for, og som i 1975 blev landets første kvindelige professor i økonomi, kom også ind i Selskabet og blev senere Nørregaard Rasmussens afløser som en slags uformel leder af økonomigruppen.

De sidste 50 års danske økonomiske forskning kan groft sagt opdeles i fem hovedgrupper: makroøkonomisk teori, makroøkonometri, mikroøkonometri, teoretisk økonometri og matematisk mikroteori. Men der er ingen klare skillelinjer, og adskillige forskere har ben i flere lejre.

Jørgen Gelting og Nørregaard Rasmussen var bredt orienterede *makroteoretikere* af den keynesianske skole, dvs. de tænkte i samfundsøkonomiske sammenhænge som forbrugets afhængighed af den samlede indkomst, og virkningen af ændret økonomisk politik på beskæftigelse og inflation. Det samme gælder Niels

FIGUR 9. Da Ellen Andersen som den første kvinde fra samfundsvidenskaberne blev indvalgt i 1984, var der kun tre kvindelige medlemmer af den humanistiske klasse (fonetikerens Eli Fischer-Jørgensen, kunsthistorikeren Else Kai Sass og dialektforskeren Inger Ejlskjær). Ellen Andersen var professor i empirisk økonomi ved Københavns Universitet 1973-1999, og hendes disputats var den første version af modellen ADAM, der stadig bruges af Finansministeriet. Hun blev i 1973 det første kvindelige medlem af Det Samfundsvidenskabelige Forskningsråd og havde mange andre tillidshverv, men holdt sig så vidt muligt uden for pressens søgelys og sagde bl.a. flere gange nej til at blive økonomisk vismand. Hun var i 1990'erne formand for Selskabets kassekommission og medlem af præsidiet.

Thygesen, der dog var mindre keynesiansk orienteret. Det blev imidlertid i stigende grad følt som et savn, at makroteorien savnede et mikroøkonomisk fundament. Det forekom oplagt, at man burde kunne basere forestillingerne om bevægelserne i samfundsøkonomien på hypoteser om de enkelte agents individuelle handlinger, således at bevægelser i det nationale forbrug kunne udledes af teorier om de enkelte forbrugers handlinger. Man talte i 1970'erne meget om mikrofundamentet for makroteorien. Denne moderne makroteori førte også til opstillingen af specielle empiriske makromodeller, der bygger på antagelser om

FIGUR 10. Seks af de økonomer, der er indvalgt i selskabet siden 1990, har ved siden af deres grundvidenskabelige indsats deltaget i den offentlige debat som økonomiske vismænd. Her er vismændene og selskabsmedlemmerne Peter Birch Sørensen, Nina Smith og Niels Kærgård tegnet af Morten Ingemann i Børsen 1998 efter et opgør med ministre Marianne Jelved, Poul Nyrup Rasmussen og Mogens Lykketoft.

de enkelte agenter, typisk at de er rationelle og nytte- og profitmaksimerende. Et eksempel på en sådan model er den danske DREAM-model (Dynamic Rational Economic Agent Model), der bruges af bl.a. Finansministeriet til beregning af mellem- og langsigtede planer. Torben Magnus Andersen og Peter Birch Sørensen er typiske repræsentanter for denne moderne makroøkonomi.

En alternativ modeltype, der kom før disse »anvendte generelle ligevægtsmodeller« var de *makroøkonometriske* modeller. De var rene makromodeller, dvs. man estimerede sammenhængene mellem makrovariablerne (fx mellem det samlede forbrug og nationalindkomsten). Den første sammenhængende model af denne type ADAM (Annual Danish Aggregated Model), der med løbende justeringer og forbedringer stadig bruges af bl.a. Finansministeriet til kortsigtede

konjunkturforsudsigelser, blev opstillet i Ellen Andersens disputats fra 1975. Niels Kærgårds disputats fra 1991 er en tilsvarende model for den danske udvikling siden 1870'erne.

Hvor økonometrien fra starten som i Ellen Andersen og Niels Kærgårds tilfælde byggede på tidsserier fra nationalregnskabet, blev det med de tilgængelige registeroplysninger også muligt at estimere på de enkelte agenter adfærd, fx hvordan deres valg af arbejdstid afhænger af løn og skat. Sådanne *mikroøkonometriske* undersøgelser af specielt arbejdsmarkedet blev allerede fra omkring 1980 gennemført i Aarhus, der i 1993-1997 fik landets første grundforskningscenter i økonomi. Peder Jørgen Pedersen og Nina Smith har været nøglepersoner i dette miljø. Til dette miljø hørte også Dale Mortensen; den eneste nobelprismodtager i økonomi, der har været knyttet til et dansk univer-

sitet. Han døde dog allerede året efter sit indvalg.

For den teoretiske økonomi og den matematiske mikroøkonomi gælder, at de har haft det sværere i Selskabet, da de falder mellem de to klasser. For humanisterne ligner det matematik og for den naturvidenskabelige klasse mere anvendelser af matematik end egentlig grundforskning. *Den matematiske mikroteori* har her i landet haft internationalt højt estimerede navne som Karl Vind og Birgit Grodal, der af mange økonomer bliver anset for de største navne i dansk økonomisk forskning i sidste halvdel af det 20. århundrede. Men de har aldrig fået plads i Selskabet. Denne skoles formelle analyser af, hvor langt man kan komme ud fra rent matematiske aksiomer vedrørende agents adfærd, fx at de er rationelle, forudseende og egoistiske, danner ellers basis for en hel del af bl.a. den moderne makroteori.

Bedre er det gået for den *matematiske økonomi*, der har set på de matematisk-statistiske metoder, den anvendte økonomi bruger. Her er der siden 1980'erne gjort meget for at rense estimationerne for a priori ad hoc-antagelser. Hvor de tidlige økonometrikere – med den første Nobelprismodtager Ragner Frisch i spidsen – mente, at »facts that speak for themselves, talk a very naive language«, så blev slagordet nu »allowing the data to speak freely«, som en artikel af Søren Johansen og Katarina Juselius hedder. Deri ligger også et opgør med megen økonomisk teori. Både Søren Johansen og Katarina Juselius er medlemmer af Selskabet, men det er symptomatisk, at selv om de har skrevet mange af deres kendteste værker sammen, er Søren Johansen indvalgt i den naturvidenskabelige klasse, mens Katarina Juselius er indvalgt i den humanistiske.

Alle økonomerne i Selskabet har ydet solide grundvidenskabelige indsatser; man kan næppe sige, at nogen af dem, der er kommet ind i nyere tid, er fejlvalg. Men der er jo også gode økonomer uden for Selskabet, som måske lige så godt kunne være valgt. Hvem er det så, der blevet valgt? Ud over solid forskning er en plads i den offentlige debat absolut ingen ulempe: De seks økonomer, der er indvalgt som indenlandske medlemmer siden 1990, har alle været økonomiske vismænd, heraf halvdelen overvismænd. Det er også klart, at selv om alle forskere nu kan indvælges som repræsentant for deres eget fag, har en økonom på grænseområdet mellem økonomi og historie lettere ved at blive indvalgt end en økonom på grænseområdet mellem økonomi og matematik; den første kan tiltrække historikerstemmer, mens den sidste ikke kan tiltrække matematikerstemmer, fordi de er i den anden klasse.

Politologi, sociologi og antropologi

Politologi er bortset fra Erling Bjøls korte aktive periode en helt ny foreteelse i Selskabet. Ole Wæver blev indvalgt i 2007. Han repræsenterede den såkaldte Københavnerskole i international politik, som analyserer og lægger vægt på begrebet sikkerhedsliggørelse. Kan man få gjort en problemstilling til et spørgsmål om landets sikkerhed, altså sikkerhedsliggøre problemet, gælder der andre regler end normalt, og man kan slippe af sted med at se bort fra hensyn, der sædvanligvis begrænser handlemulighederne, fx økonomiske forhold, ejendomsret og internationale konventioner. Hvad der kan sikkerhedsliggøres, hvordan det gøres og af hvem, er således en central problemkreds, hvis man skal forstå nogle af hovedproblemerne i den politiske beslutningsproces. I de allerseneste år er desuden to helt unge politologer blevet indvalgt, Jørgen Møller fra Aarhus Universitet og Rebecca Adler-Nissen fra Københavns Universitet.

Sociologi har modsat politologien aldrig fået fodfæste i Selskabet. Økonomen Axel Nielsen, der var indvalgt som historiker, underviste i mellemkrigstiden i sociologi for polit.-studerende. Der er en række kultur- og religionssociologer blandt medlemmerne; disse fag behandles imidlertid i denne bog under humaniora.

Handelshøjskolefagene

Handelshøjskolen i København (nu CBS, Copenhagen Business School) blev oprettet som en privat institution af Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse i 1917 og fik i 1937 sine første professorer. Først i 1965 blev den en del af det ordinære danske uddannelsessystem. Disse merkantile uddannelser blev længe betragtet med stor skepsis af de klassiske universiteter.

Økonomen Frederik Zeuthen, der var professor ved Københavns Universitet (og i øvrigt en af dem, der nok burde være indvalgt i Selskabet i 1930'erne), anmeldte således en af de to første professorer ved CBS, Max Kjær Hansen, i 1936. I sin anmeldelse af Kjær Hansens afhandling *Reklame og Videnskab*, der var skrevet til en professorkonkurrence, bruger han vendinger som:

Hvad der tilsigtes er derimod at pege paa den Fare, der er ved at give Reklamens Metoder og Reklamens mere liberale Sandhedsbegreb Indpas paa Videnskabens Område ... Begrebet Viden-

skab er blevet forfusket – en urigtig Varebetegnelse er blevet anvendt ved Max Kjær Hansen Udnævnelse til professor ved en Lærestalt, der med Statens Godkendelse kalder sig videnskabelig.

Man kan ikke ifølge Zeuthen som Max Kjær Hansen give indtryk af »at privatøkonomisk Fordel og samfundsøkonomisk Gavn i det væsentlige følges«. Det er en »erhvervspolitisk Ideologi«, som »naturligvis ikke hører hjemme på en videnskabelig Lærestalt, hvor enhver politisk Tro maa være lige god«.

Siden da har handelshøjskolerne etableret sig som ligeværdige universiteter med et meget bredt spektrum af fag rækkende fra meget formaliseret matematisk økonomisk teori til adfærdsvidenskabelige og ledelsesfilosofiske analyser, der nærmer sig humaniora. I 2003 skiftede Per Øhrgaard fra det professorat i germansk filologi, han siden 1980 havde haft ved Københavns Universitet, til et professorat på Department of Business and Politics på CBS. Det er også værd at bemærke, at af de tidligere omtalte økonomer har både Peder J. og Nina Smith i en årrække været professorer på Aarhus Handelshøjskole, inden de kom til Aarhus Universitet, ligesom Hector Estrup og Peter Birch Sørensen var professorer på CBS, før de blev ansat ved Københavns Universitet.

I 2012 indvalgte David Lando som den første fra de klassiske handelshøjskolefag. Han er professor i finansiel økonomi og matematisk finansieringsteori og arbejder specielt med dels prissætning af fordringer med risiko, dels finansielle instrumenter. Hans område er så matematisk, at han er indvalgt i den naturvidenskabelige klasse. I 2015 fik han følge af Majken Schultz, der er professor i ledelse, kommunikation og organisationsteori. Hun har specielt arbejdet med firmaers organisationskultur og branding og har i den forbindelse bl.a. haft et længere forskningssamarbejde med Carlsberg. Den senest indvalgte fra handelshøjskolefagene er Lasse Heje Pedersen, hvis felt er finansielle markeder og institutioner.

Økonomisk historie

Nordens førende økonomiske historiker gennem tiderne er utvivlsomt svenskeren Eli Heckscher. Han etablerede en tradition, der har gjort økonomisk historie til et selvstændigt fag med egne institutter i Sverige. Det er ikke tilfældet i Danmark; her er der økonomer og historikere. De kan eventuelt mødes i et tværfagligt samarbejde, men det er dog to forskellige

FIGUR 11. De samfundsvidenskabelige medlemmer har været meget synlige i Selskabets arbejde; hele tre har været formænd for Carlsbergfondets direktion. Stig Iuul var formand 1963-1969. Portræt malet af Sigurd Lønholdt, 1968, Direktionssalen, Carlsbergfondet.

fag, som det viste sig i debatten om Gunnar Viby Mogensens bog *Økonomi og historie* fra 1987. Kun i en kort periode fra 1967 til 1972 etablerede historikeren Kristof Glamann og økonomen Svend Aage Hansen Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet, men det blev i 1972 lagt under Det Humanistiske Fakultet og udviklede sig derefter til et mere og mere rent historisk institut; i 1992 blev det endeligt fusioneret ind i Historisk Institut.

Økonomisk historie er derfor aldrig blevet et selvstændigt fag i Danmark. Økonomer og historikere kan beskæftige sig med de samme emner og arbejde sammen, men det lader sig sjældent skjule, at økonomerne har en uddannelse i økonomisk teori og statistik og ikke i kildekritik, mens det modsatte er tilfældet for historikerne. I tabel 1 ovenfor er Svend Aage Hansen og Hans Christian Johansen derfor også medtalt under økonomerne, mens historikerne slet ikke er med.

Det er åbenbart, at de to faggrupper har lært meget af hinanden. Når man ser en sag fra en helt anden vinkel, kommer der ofte nye resultater frem. Svend Aage Hansens demografisk-statistiske analyser af fertilitet

FIGUR 12. Kristof Glamann var formand for Carlsbergfondets direktion 1976-1992. Portræt malet af Preben Hornung, 1981, Direktionssalen, Carlsbergfondet.

og ægteskaber inden for adelen 1475-1720 i disputatsen *Adelsvældets grundlag* fra 1965 lærte historikerne noget. Men vi andre lærte måske også af historikerne at forholde os mere kildekritisk til vore data og at indse, at ikke alt kan ses af tidsserier og statistik.

Både Svend Aage Hansen og Hans Christian Johansen har arbejdet med demografi, og det er derfor naturligt i forbindelse med dem at nævne heltidsdemografen Poul Christian Matthiessen. Hans disputats, *Some Aspects of the Demographic Transition in Denmark* fra 1970, skildrer overgangen fra et samfund med høj fertilitet og høj dødelighed til et med lav fertilitet og lav dødelighed, og den viser, hvorledes befolkningsvæksten kommer, fordi dødelighed falder før fertiliteten. Denne tendens ses stadig i en række udviklingslande, der endnu ikke har nået den lave fertilitet.

Ud over de her nævnte har en stor del af økonomerne i Selskabet beskæftiget sig med økonomisk historie, som det er blevet berørt tidligere. Marcus Rubin og Axel Nielsen blev specifikt indvalgt som historikere, og både Peder J. Pedersen og Niels Kærgård har publiceret økonomisk-historiske arbejder.

Blandt historikerne er der mange, der sagtens kunne rubriceres som økonomiske historikere, fx Erik Arup og Niels Steensgaard, men de er omtalt under faget historie. Det er dog oplagt her at omtale Kristof Glamann. Han disputats fra 1958 handlede om den hollandsk-asiatiske handel 1620-1740, han var hovedredaktør af *Scandinavian Economic History Review* 1961-1970, og han blev ærespræsident i *Association Internationale d'Histoire Economique* i 1974. I årene omkring 1970 ledede han som omtalt Institut for Økonomisk Historie sammen med Svend Aage Hansen. Selv om de to arbejdede tæt sammen, var der ingen tvivl om, at Hansen kom fra økonomi og Glamann fra historie. »Hvor man hverken kender folketal, produktionens sammensætning eller dens omfang og værdi, må man som historiker foretrække en vagere, men i forhold til vor viden mere præcist dækkende formulering«, sagde Glamann som opponert ved Svend Aage Hansens disputatsforsvar i 1965. Glamann spillede også en central rolle i Selskabet, bl.a. som formand for Carlsbergfondet 1976-1993.

FIGUR 13. P. Chr. Matthiessen var formand for Carlsbergfondets direktion 1993-2002. Portræt malet af Jørgen Boberg, 1994, Direktionssalen, Carlsbergfondet.

Sammenfatning

Der kan være grund til at afslutte med et par sammenfattende kommentarer. For det første har den samfundsvidenskabelige gruppe indtil for nylig været meget lille: i hele perioden fra 1830'erne til 1970'erne stort set ikke eksisterende – og helt bevidst fra Selskabets side. Selv i dag udgør samfundsvidenskaberne inklusiv jura kun omkring 20 medlemmer af en humanistisk klasse på omkring 100.

Men de samfundsvidenskabelige medlemmer har været meget synlige i Selskabets arbejde; Stig Iuul, Kristof Glamann og P. Chr. Matthiessen har været formænd for Carlsbergfondet henholdsvis 1963-1969, 1976-1993 og 1993-2002. Hector Estrup var kasserer 1991-2001, Ellen Andersen formand for kassekommissionen 1995-2000, Niels Kærgård var formand for Selskabets forskningspolitiske udvalg 2006-2008 og formand for den humanistiske klasse 2008-2013, og Kirsten Hastrup (der må betragtes som samfundsforsker, selv om hun i denne bog er inkluderet i kapitlet om humaniora) har været både klasseformand 2007-2008 og præsident 2008-2017.

Når man ser på de valgte og sammenligner med fagens historie, er det oplagt, at der er blevet valgt folk ind, som ikke burde være det, og at andre, som burde være valgt ind, er ikke blevet det.

Men det er jo også svært. Skal man sikre en bred dækning af alle fag, eller er der mindre grundvidenskabeligt funderede fag, der bør holdes ude? Sociologien er internationalt et stort og velrenommeret fag, men har stået svagt i Danmark og er aldrig blevet repræsenteret i Selskabet. Er det en fejl? Det var givetvis urimeligt at holde økonomerne ude af Selskabet indtil 1974, men det var måske ikke urimeligt indtil omkring år 1900, selv om økonomistudiet ved Københavns Universitet blev oprettet i 1849.

Man har, måske navnlig i den humanistiske klasse, ofte ventet med at indvælge folk, til man var sikker på, at de havde en etableret position. Resultatet har så flere gange været, at de først kom ind, efter at deres kreative periode var slut. Vælger man folk ind tidligere, får man måske et selskab af lovende talenter, der aldrig blev mere end lovende. Historien rejser mange vanskelige spørgsmål, men svarene er desværre mindre klare. Man kan komme galt af sted, uanset hvad man gør.

Kilder til citater

- s. 135 Lomholt 1942, s. 276f.
- s. 135 Lomholt 1942, s. 279.
- s. 135 Lomholt 1942, s. 280.
- s. 138 Spärck 1962, s. 30.
- s. 141 Erslev 1923, s. 35.
- s. 141 Nielsen 1944, s. 334.
- s. 142 *Oversigt* 1973-1974, s. 65.
- s. 143 Zahle 2000, s. 284.
- s. 143 Zahle, 2000, s. 286.
- s. 143 Tamm, 2007, s. 268.
- s. 143 Kærgård 1983, s. 25.
- s. 143 Kærgård 1983, s. 25.
- s. 145 Estrup 2000, s. 407.
- s. 147f Kærgård 1998, s. 18-20.
- s. 148 Kærgård 1998, s. 18-20.
- s. 148 Kærgård 1998, s. 18-20.

Litteraturliste

- Arup, Erik (1948), Mindeord over Poul Johannes Jørgensen 25. september 1973-31. juli 1947, *Oversigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs virksomhed juni 1947-maj 1948*, København, s. 86-94.
- Dahl, Frantz (1980), Finsen, Vilhjalmar Ludwig, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 4, s. 411.
- Davidson, Thorkild (2001), Statsvidenskab, i Ditlev Tamm & Ejvind Slottved (red.) *Københavns Universitet 1479-1979: Det ret- og statsvidenskabelige fakultet*, Del 2, København, s. 1-156.
- Erslev, Kr. (1923), Mindeord over Marcus Rubin, i *Oversigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs forhandlinger juni 1922-maj 1923*, København, s. 35-48.
- Estrup, Hector (2000), Mindeord over Poul Nørregaard Rasmussen, *Oversigt over Selskabets virksomhed 1998-2000*, Munksgaard, København, s. 305-407.
- Fabricius, Knud (1952), Mindeord over Axel Eduard Hjorth Nielsen, i *Oversigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs virksomhed juni 1951-maj 1952*, København, s. 68-77.
- Johansen, Hans Chr. (1976), Fire danske lærebogsforfattere fra perioden 1770-1815, i *Danske Økonomer*, Samfundsvidenskabeligt Forlag, København, s. 104-124.
- Jørgensen, Harald (1976), C.N. David, i *Danske Økonomer*, Samfundsvidenskabeligt Forlag, København, s. 125-145.
- Jørgensen, Jesper Düring (1980), Hielmstjerne, Henrik, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 6, s. 354-356.
- Kærgård, Niels (1976), E. Ph. Mackeprang – økonometriens glemte danske pioner, i *Danske Økonomer*, Samfundsvidenskabeligt Forlag, København, s. 279-306.
- Kærgård, Niels (1983), Marginalismens gennembrud i Danmark og mændene bag, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 121, s. 20-39.

- Kærgård, Niels (1984), The Earliest History of Econometrics: Some neglected Danish contributions, *History of Political Economy*, Vol. 16, pp. 437-444.
- Kærgård, Niels (1989), Økonomisk historie – mellem kildekritik og højere algebra, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 127, s. 381-392.
- Kærgård, Niels (1991), Fagdiscipliner, tværvidenskabelighed, videnskabelige trends og økonomisk historie, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 129, s. 339-346.
- Kærgård, Niels (1993), Jordbrugspolitik – når økonomien, politik og jordbrug går op i en højere enhed? *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 131, s. 157-171.
- Kærgård, Niels (1995), Dansk jordbrugsøkonomis første generation: Økonomi og botanik i 1700-tallet, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 133, s. 252-267.
- Kærgård, N. (1996). Denmark and the marginal revolution, i W. Samuels & J. Biddle (red.) *Research in the History of Economic Thought and Methodology*, vol. 14, pp. 247-258, JAI Press Inc, Connecticut.
- Kærgård, Niels (1998), Nationaløkonomisk tidsskrift i 125 år, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 136, s. 9-26.
- Kærgård, Niels (1999), Landbohøjskolens nationaløkonomer 1897-1997 – Fra Westergaard til Kjeldsen-Kragh, *Tidsskrift for Landøkonomi*, 189. årgang, s. 168-191.
- Kærgård, Niels (1999a), Efterslægt og borgerdyd: Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskabs start og historie, *Københavns Universitets almanak : skriv- og rejsekalender for 2000*, s. 259-268.
- Kærgård, Niels (2001), 1960-1979 og årene efter: vækst, specialisering og formalisering, i Ditlev Tamm & Ejvind Slottved (red.) *Københavns Universitet 1479-1979: Det ret- og statsvidenskabelige fakultet*, Del 2, København, s. 159-185.
- Kærgård, Niels (2008), En ubrugt inspirationskilde: Økonomi, psykologi og Claudius Wilkens, *Filosofiske Studier*, vol. 24, s. 207-223.
- Kærgård, Niels (2012), Svend Aage Hansen 4. april 1919-5. september 2009, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 149, s. 1-20.
- Kærgård, Niels (2012a), Mindeord over Svend Aage Hansen 4. april 1919-5. september 2009, i *Oversigt – Selskabets virksomhed 2011-2012*, Videnskabernes Selskab, København, s. 192-204.
- Kærgård, Niels, Peder Andersen & Niels-Henrik Topp (1998), Jens Warming – an odd genius, i W. Samuels (red.), *European Economists of the Early 20th Century*, vol. 1, Edward Elgar, Cheltenham, s. 331-348.
- Kærgård, Niels & Poul Chr. Matthiessen (2015), Mindeord over Kristof Glamann 26. august 1923 – 8. oktober 2014, i *Oversigt – Selskabets virksomhed 2014-2015*, Videnskabernes Selskab, København, s. 196-207.
- Lomholt, Asger (1942), *Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 1742-1942*, Ejnar Munksgaard, København, bind 1.
- Mogensen, Gunnar Viby (1987), *Historie og Økonomi*, Akademisk Forlag, København.
- Munthe, Preben (1992), Christian Smith (1785-1816), i *Norske Økonomer: Sveip og portretter*, Universitetsforlaget, Oslo, s. 49-81.
- Nielsen, Axel (1944), Anmeldelse af Jørgen Pedersen: *Pengeteori og Pengepolitik*, i *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 82, s. 334.
- Nilsson, Carl-Axel (1991), Økonomisk historie – kildekritik og højere algebra, *Nationaløkonomisk Tidsskrift*, bind 129, s. 320-328.
- Paulli, R. (1983), Scheidt, Ludvig, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 13, s. 68-69, Gyldendal, København.
- Spärck, Ragnar (1962), *Undervisningen i zoologi ved Københavns Universitet – et tilbageblik over 300 år*, Festskrift i anledning af Københavns Universitets årsfest, København.
- Sæther, Arild (1989), Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin – et fristed for den økonomiske tenkning på 1700-tallet, *Norsk Økonomisk Tidsskrift*, bind 103, s. 99-114.
- Tamm, Ditlev (1980), Goos, August Hermann Ferdinand Carl, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 5, s. 242-244.
- Tamm, Ditlev (1981), Kofod Ancher, Peder, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 8, s. 149-150.
- Tamm, Ditlev (1982), Nellesmann, Johannes Magnus Valdemar, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 10, s. 557-560.
- Tamm, Ditlev (1983), Stampe, Henrik, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 13, s. 624-627.
- Tamm, Ditlev (1984), Ørsted, Anders Sandøe, i Sv. Cedergreen Bech (red.), *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udgave, bind 16, s. 188-194.
- Tamm, Ditlev under medvirken af Inger Dübeck og Ejvind Slottved (2005), Jura ved Københavns Universitet, i Ditlev Tamm & Ejvind Slottved (red.) *Københavns Universitet 1479-1979: Det ret- og statsvidenskabelige fakultet*, Del 1, København, s. 1-420.
- Tamm, Ditlev (2007), Mindeord over Henrik Zahle, *Oversigt over Selskabets virksomhed 2006-2007*, Munksgaard, København, s. 266-272.
- Thomsen, Ole B. (1975), *Embedsstudiernes Universitet*, I – II, København.
- Topp, Niels-Henrik (1981), A nineteenth-century multiplier and its fate: Julius Wulff and the multiplier theory in Denmark, 1896-1932. *History of Political Economy* 13, 824-45.
- Vind, Karl (1976), Bing og Julius Petersen. En episode i økonomisk teori i Danmark, *Danske Økonomer*, Samfundsvidenskabeligt Forlag, København, s. 184-189.
- Wadensjö, Eskil (1991), Carl Adolph Agardh – an economist in advance of his time, *European Journal of Political Economy*, vol. 7, s. 215-228.
- Wallerius, Bengt (1975), *Carl Adolph Agardh: Romatikeren – Politikeren: Tiden i Lund (till 1835)*, Göteborg.
- Whitaker, J.K. (1982), A neglected classic in the theory of distribution, *Journal of Political Economy*, Vol. 90, pp. 333-355.
- Zahle, Henrik (2000), Mindeord over Bent Christensen, *Oversigt over Selskabets virksomhed 1998-2000*, Munksgaard, København, s. 267-286.